

SUN’IY INTELLEKT VA HUQUQ**Qozoqboyeva Nodira Abdurashid qizi**

Farg’ona davlat universiteti Huquqshunoslik fakulteti 1-kurs talabasi

nodiraqozoqboyeva717@gmail.com

+998958261177

Ismoilova Dilrabo Sodiqovna

+998990092445

Farg’ona davlat universiteti Axborot texnologiyalari kafedrası katta o’qtuvchisi

Dilraboismoilova5@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20022077>**Annotatsiya**

Ushbu maqolada sun’iy intellektning huquq tizimiga kirib kelishi, uning amaliy ahamiyati hamda yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, muallif tomonidan sun’iy intellektning sud jarayonlari, advokatura va huquqiy tahlil sohalarida qo’llanilishi batafsil yoritilgan. Shuningdek, uning afzalliklari, xususan, tezkorlik va aniqlik bilan bir qatorda, kamchiliklari - inson omilining yetishmasligi va javobgarlik masalalari ko’rib chiqilgan. Maqolada sun’iy intellektning huquq tizimidagi o’rni va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari haqida xulosa va takliflar berilgan.

Kalit so’zlar: Sun’iy intellekt, huquqiy texnologiyalar, elektron sud tizimi, ma’lumotlar xavfsizligi, raqamli huquq.

Аннотация:

В данной статье анализируется внедрение искусственного интеллекта в правовую систему, его практическое значение, а также возникающие проблемы. Автором подробно освещается применение искусственного интеллекта в судебных процессах, адвокатской деятельности и правовом анализе. Также рассматриваются его преимущества, в частности, оперативность и точность, а наряду с этим — недостатки, такие как отсутствие человеческого фактора и вопросы ответственности. В статье представлены выводы и предложения относительно роли искусственного интеллекта в правовой системе и перспектив его дальнейшего развития.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, правовые технологии, электронное правосудие, защита данных, цифровое право

Abstract:

This article analyzes the integration of artificial intelligence into the legal system, its practical significance, and the challenges that arise. The author examines in detail the application of artificial intelligence in judicial processes, legal practice, and legal analysis. The advantages of artificial intelligence, such as efficiency and accuracy, are discussed alongside its drawbacks, including the lack of human judgment and issues of responsibility. The article also provides conclusions and recommendations regarding the role of artificial intelligence in the legal system and its future development prospects.

Keywords: Artificial Intelligence, Legal Technology, E-justice, Data Protection, Digital Law.

Bugungi kunda texnologiyalar jadal sur’atlar bilan rivojlanib, inson hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Xususan, sun’iy intellekt nafaqat iqtisodiyot va texnika sohalarida, balki huquq tizimida ham muhim o’rin egallay boshladi. Uning qo’llanilishi sud

jarayonlari, huquqiy tahlil va advokatura faoliyatini yanada samarali tashkil etish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellektning huquq tizimiga joriy etilishi bir qator muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan, inson omilining kamayishi, qarorlar uchun javobgarlik masalasi hamda adolatni ta'minlashdagi ishonchlilik darajasi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada sun'iy intellektning huquq tizimidagi o'rni, uning afzallik va kamchiliklari, shuningdek, rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Sun'iy intellektning huquq tizimiga joriy etilishi bugungi kunda huquqiy sohada katta o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida huquqiy jarayonlarni avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash hamda qaror qabul qilish jarayonlarini optimallashtirish imkoniyati paydo bo'ldi. Xususan, sud tizimida sun'iy intellekt sud ishlariga oid hujjatlarni tahlil qilish, dalillarni tartibga solish va kerakli ma'lumotlarni tez topishda muhim yordamchi vosita sifatida xizmat qilmoqda. Shuningdek, advokatura faoliyatida ham sun'iy intellektdan foydalanish kengayib bormoqda. U huquqiy hujjatlarni tayyorlash, qonunchilikdagi o'zgarishlarni tahlil qilish hamda ishlarning istiqbolini oldindan baholashda advokatlarga yordam bermoqda. Bu esa nafaqat vaqtni tejaydi, balki inson omili tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolarni ham kamaytiradi. Bundan tashqari, huquqiy tahlil sohasida sun'iy intellekt katta ma'lumotlar bazasini tezkor qayta ishlash orqali murakkab huquqiy muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo'yicha samarali yechimlar taklif etishi mumkin. Shu sababli, sun'iy intellekt huquq tizimining zamonaviy va ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Bundan tashqari, sun'iy intellekt texnologiyalari fuqarolarning huquqlarini himoya qilish jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy raqamli tizimlar yordamida insonlar o'zlarining buzilgan yoki cheklangan huquqlarini tezkor aniqlash, tegishli huquqiy me'yorlar bilan tanishish hamda zarur hollarda huquqiy yordamga murojaat qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Sun'iy intellekt asosida ishlovchi platformalar qonunchilikdagi o'zgarishlarni avtomatik tahlil qilib, foydalanuvchilarga sodir bo'lgan vaziyat bo'yicha huquqiy tavsiyalar berishi mumkin. Shuningdek, bunday texnologiyalar sud jarayonlari va davlat xizmatlarida shaffoflikni oshirishga ham xizmat qilmoqda. Fuqarolar o'z huquqlari buzilgan holatlarda sun'iy intellekt yordamida tegishli hujjatlar, ariza namunalarini topishi hamda o'z ishini to'g'ri yo'naltirishi osonlashmoqda. Bu esa huquqiy savodxonlikni oshirishga va aholining o'z huquqlarini mustaqil himoya qilishiga yordam beradi. Natijada, sun'iy intellekt nafaqat huquqiy tizimni modernizatsiya qiladi, balki fuqarolarning huquqiy faolligini ham kuchaytiruvchi muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Shunga qaramasdan, sun'iy intellektning huquq tizimida keng qo'llanilishi bir qator muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Eng asosiy muammolardan biri - inson omilining kamayishi va qaror qabul qilish jarayonida to'liq texnologiyaga tayanib qolish xavfidir. Chunki huquqiy masalalarda nafaqat qonun normalari, balki adolat, vijdon va hayotiy holatlarni to'g'ri baholash ham muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, sun'iy intellekt tomonidan qabul qilingan qarorlar yoki tavsiyalarda xatoliklar yuzaga kelishi mumkin. Bu esa muayyan holatlarda fuqarolarning huquqlari noto'g'ri talqin qilinishiga yoki adolatsiz qarorlar chiqishiga olib kelishi ehtimolini oshiradi. Shu sababli, sun'iy intellektning javobgarligi masalasi ham dolzarb muammolardan biri hisoblanadi - ya'ni xato uchun kim javob beradi: dasturchimi, tizimmi yoki undan foydalanuvchimi? Yana bir muhim jihat - shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi masalasidir. Huquqiy tizimlarda ishlatiladigan sun'iy intellekt katta hajmdagi shaxsiy va maxfiy ma'lumotlarni qayta ishlaydi. Agar bu ma'lumotlar himoyasi yetarli darajada ta'minlanmasa, ularning sizib chiqishi

yoki noqonuniy foydalanilishi xavfi mavjud bo'ladi. Bu esa fuqarolarning huquqlari va ishonchiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Shuningdek, texnologiyaga haddan tashqari tayanish huquqshunoslarning amaliy tajribasi va mustaqil fikrlash qobiliyatining susayishiga ham olib kelishi mumkin. Shu bois, sun'iy intellekt huquq tizimida faqat yordamchi vosita sifatida qo'llanilishi, asosiy qarorlar esa inson tomonidan qabul qilinishi zarur hisoblanadi. Elektron sud tizimi - bu sud jarayonlarini raqamli platformalar orqali amalga oshirish tizimi bo'lib, unda hujjatlar elektron shaklda qabul qilinadi, saqlanadi va ko'rib chiqiladi. Ushbu tizim orqali fuqarolar sudga murojaatlarini onlayn yuborish, ish jarayonini kuzatish va sud qarorlari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladi. An'anaviy sud tizimida fuqarolar sud binosiga borib, ko'plab hujjatlar bilan ishlashga majbur bo'lsa, elektron sud tizimi bu jarayonni sezilarli darajada yengillashtiradi. Endi ko'plab jarayonlar internet orqali amalga oshirilishi mumkin bo'lib, bu esa vaqt va resurslarni tejashga xizmat qiladi. Elektron sud tizimi bir qator muhim afzalliklarga ega. Birinchidan, u sud jarayonlarining tezligini oshiradi. Hujjatlar elektron tarzda yuborilgani uchun ularni ko'rib chiqish va qayta ishlash ancha tezlashadi. Ikkinchidan, bu tizim qog'ozbozlikni kamaytiradi va hujjat aylanishini tartibga soladi. Natijada, hujjatlarni yo'qotish yoki chalkashliklar yuzaga kelish ehtimoli kamayadi. Uchinchidan, elektron sud tizimi shaffoflikni oshiradi. Fuqarolar o'z ishlarining qaysi bosqichda ekanini onlayn kuzatib borish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa sud tizimiga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi. Bundan tashqari, elektron sud tizimi korrupsiya xavfini kamaytirishga ham yordam beradi, chunki ko'plab jarayonlar inson omilidan mustaqil ravishda avtomatlashtiriladi. Shunga qaramasdan, elektron sud tizimi bir qator muammolardan xoli emas. Eng asosiy muammolardan biri - texnik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligidir. Internet tezligi past bo'lgan hududlarda ushbu tizimdan foydalanish qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Shuningdek, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi masalasi ham muhim o'rin tutadi. Sud jarayonlarida ishlatiladigan ma'lumotlar juda maxfiy bo'lib, ularning himoyasi to'liq ta'minlanishi zarur. Yana bir muammo - aholining raqamli savodxonligi yetarli emasligi. Ba'zi fuqarolar elektron tizimlardan foydalanishni bilmasligi sababli, ularga qo'shimcha yordam kerak bo'ladi. Bundan tashqari, ayrim murakkab sud ishlarida inson omilining o'rni juda muhim bo'lib qoladi, chunki har bir vaziyatni faqat texnologiya to'liq baholab bera olmaydi. Raqamli huquq - bu internet, elektron hujjatlar, ma'lumotlar bazasi, sun'iy intellekt, elektron tijorat va boshqa raqamli muhit bilan bog'liq huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar majmuidir. U fuqarolar, tashkilotlar va davlat o'rtasidagi raqamli muhitdagi munosabatlarni qonuniy asosda tartibga soladi. Bugungi kunda ko'plab xizmatlar onlayn shaklga o'tganligi sababli, raqamli huquqning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Masalan, elektron to'lov tizimlari, onlayn shartnomalar, ijtimoiy tarmoqlar va elektron davlat xizmatlari bevosita raqamli huquq bilan tartibga solinadi. Raqamli huquq jamiyatda tartibni ta'minlash, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va texnologiyalardan xavfsiz foydalanishni kafolatlashda muhim rol o'ynaydi. U raqamli muhitda sodir bo'ladigan firibgarlik, ma'lumotlar o'g'irlanishi va huquqbuzarliklarning oldini olishga xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli huquq davlat boshqaruvini ham yanada samarali qiladi. Elektron hukumat tizimi orqali fuqarolar davlat xizmatlaridan tez va qulay foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shunga qaramasdan, raqamli huquq sohasida bir qator muammolar mavjud. Eng asosiy muammolardan biri - kiberjinoyatchilikning oshib borishidir. Internet orqali sodir etiladigan firibgarliklar, shaxsiy ma'lumotlarning sizib chiqishi va xakerlik hujumlari jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bundan tashqari, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish

masalasi ham dolzarb hisoblanadi. Fuqarolarning ma’lumotlari to’g’ri himoyalansa, bu ularning huquqlariga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Yana bir muammo -raqamli savodxonlikning yetarli darajada emasligi. Ko’plab fuqarolar raqamli tizimlardan to’g’ri foydalanishni bilmasligi sababli, huquqiy muammolar yuzaga keladi. Raqamli huquqning amaliy hayotda ko’plab misollarini ko’rish mumkin. Masalan, bugungi kunda Click, Payme kabi elektron to’lov tizimlari orqali milliardlab tranzaksiyalar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonlarda fuqarolarning shaxsiy va moliyaviy ma’lumotlari raqamli huquq normalari bilan himoya qilinadi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda (Instagram, Telegram) shaxsiy ma’lumotlarni ruxsatsiz tarqatish yoki haqorat qilish holatlari uchrasa, bu raqamli huquq buzilishi hisoblanadi va qonuniy javobgarlikni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, O’zbekistonda my.gov.uz kabi elektron davlat xizmatlari orqali fuqarolar ko’plab hujjatlarni onlayn olish imkoniyatiga ega. Bu jarayon ham raqamli huquq bilan tartibga solinadi. Shuningdek, u davlat xizmatlarini raqamlashtirish orqali fuqarolarga qulaylik yaratadi va vaqtni tejash imkonini beradi. Sun’iy intellekt qanchalik rivojlangani sari har bir sohada qulayliklar yaratilishiga sabab boladi lekin ba’zi hollarda faqat sun’iy intellektga tayanib qolish oxibatida insonlari fikrlash doirasi ham torayishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt, elektron sud tizimi va raqamli huquq zamonaviy huquq tizimining muhim tarkibiy qismlariga aylanib bormoqda. Ular huquqiy jarayonlarni soddalashtirish, tezlashtirish va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq ushbu texnologiyalardan samarali foydalanish uchun kiberxavfsizlikni kuchaytirish, huquqiy me’yorlarni takomillashtirish va aholining raqamli savodxonligini oshirish zarur. Shu orqali zamonaviy huquq tizimida adolat, shaffoflik va ishonchlilikni ta’minlash mumkin bo’ladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O’zbekiston Respublikasi “Axborotlashtirish to’g’risida”gi Qonuni.
2. O’zbekiston Respublikasi “Shaxsiy ma’lumotlar to’g’risida”gi Qonuni.
3. S. S. Gulyamov. Axborot huquqi asoslari. – T.: Yuridik adabiyotlar, 2021.
4. Internet resurslari: www.lex.uz, www.norma.uz